

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Калуги Володимира Федоровича

«Ідентичність та самоідентичність як соціокультурні феномени
суспільного буття людини: гендерні та екзистенціальні виміри»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Дослідженню феномену самоідентичності, а особливо ідентичності присвячена численна кількість філософських, а також наукових праць, зокрема в галузі психології, соціології, антропології. Проте останнє зовсім не означає, що предмет дослідження вичерпано. Навпаки, життєвий досвід яскраво свідчить, що наявні теорії та версії щодо природи і властивостей ідентичності та самоідентичності не дозволяють, ані вичерпно описати і осмислити численні прояви людського буття, в т.ч. пов'язані із засвідченням та збереженням індивідуальної автентичності, ані достеменно встановити, чим же насправді є ідентичність та самоідентичність, попри поверхневу очевидність самих феноменів. Окрім того, вище згадані теоретичні викладки не передбачають потужних засобів та шляхів, які б давали змогу суттєво вирішувати екзистенціальні кризи, з якими так чи інакше стикається кожна людина, а отже і спільноти та людство в цілому. Однією з причин тому, очевидно, є той факт, що принципово не існує однакових рішень для подібних проблем, з котрими безпосередньо стикаються люди, відмінність яких між собою, окрім іншого, виводиться з факту відмінності життєвого досвіду та сукупності ресурсів, притаманних кожній конкретній людині.

Між тим, у науковому дослідженні Калуги В.Ф. закладені та обґрунтовуються ідеї, котрі певним чином дозволяють подивитися на згадані вище проблеми під кутом зору, що вирізняється певною специфікою у відношенні до вже наявних теоретичних бачень подібного роду. Зокрема автором висувається припущення, що ідентичність та самоідентичність є двома глибоко пов'язаними і все ж автономними феноменами буття, на

відміну від загальнопоширеного переконання, що самоідентичність по суті є похідним явищем від ідентичності, набутим в результаті рефлексії.

Розгорнуте в контексті дисертаційного дослідження осмислення природи глибинних пускових механізмів людської активності та самоусвідомлення дозволяє Калугі В.Ф. стверджувати, що ідентичність є радше набутим атрибутом індивідуального буття, тоді як самоідентичність є фактично вродженим, оскільки її основу, швидше за все, формує самопочування – глибинна констатація власного існування. Таким чином, дисертант доходить висновку, що самоідентичність розкриває людину як кінечну істоту, існування якої має свої чітко визначені межі, як правило, від народження до смерті, навіть у випадку, коли має місце явище розщеплення особистості, наприклад, як це описано Кізом Деніелом у книзі «Множинні уми Біллі Міллігана». Ідентичність в свою чергу розкриває людину як тривале буття від онтологічної вічності, якщо йдеться, наприклад, про душу, до соціального безсмертя, встановлюваного за посередництва слави та артефактів, які пов'язані з життям і діяльністю конкретної особи.

Спираючись на відповідне бачення, автор дисертаційної роботи, окрім іншого, доходить висновку, що переважна більшість проявів внутрішньої напруги так чи інакше спричинена несумісністю або й конфліктністю ідентичності та самоідентичності людини: того, як вона себе відчуває або ж переживає, з тим, якою вона себе розуміє з огляду на систему очікувань і вимог, які спільнота завжди висуває до свого члена. Значну увагу дослідник також присвячує осмисленню умов і обставин формування ідентичності та закладання і утвердження самоідентичності, зокрема в контексті гендерних, соціокультурних та екзистенціальних вимірів суспільного буття людини.

В цілому, особливості наукового дослідження Калуги В.Ф. обумовлені предметом, об'єктом, метою та завданнями дослідження, а його квінтесенція відображення в положеннях новизни, що виносяться автором на захист, та висновках, яких доходить дисертант. Як наслідок, у відповідності до особливостей дослідження сформована логіка та структура дисертаційної

роботи, що містить вступ, 6 розділ (26 підрозділів), висновки та список використаної літератури.

У першому розділі дисертації, Калуга В.Ф. зосереджує увагу на осмисленні наявної сукупності знань про предмет дослідження, їх систематизації, визначенні з основними поняттями дослідження, зокрема, з їх співвідношенням між собою. Таким чином дисертант формує поле власного дослідження, а також визначається з головним інструментарієм дослідження, розкриваючи суть методологічних стратегій наукової роботи.

Другий розділ дисертаційного дослідження присвячений розкриттю та обґрунтуванню засадничого твердження, яке визначає провідну особливість дисертаційної роботи. А саме, осмислення ідентичності та самоідентичності як двох автономних феноменів буття людини, що розкривають, зокрема, подвійну її унікальність: по роду своєму та як неповторний персоналізований прояв буття. Таким чином, автор дисертації формує базу під осмислення того факту, що людині певним чином притаманне подвійне існування: усвідомлене, відображуване в свідомості за посередництва думок і мисленневих образів, та глибинне – жодним чином не артикульоване, схоплюване як сукупність чистих відчуттів та переживань. Відтак, в контексті дисертаційного дослідження ідентичність набуває соціальних обрисів, тоді як, самоідентичність зберігає за собою нішу констатуючого начала цілісності глибинних переживань.

Третій розділ наукової роботи зосереджено на дослідженні гендерних та соціокультурних вимірів буття людини. В такий спосіб дисертант розкриває первинний факт відмінності між ідентичністю та самоідентичністю, демонструючи, що бути (розуміти себе) кимось та відчувати себе чимось – це два відмінних зрізи схоплення себе кожною конкретною людиною. Протиріччя між тим, як себе переживає та як себе розуміє індивід і є джерелом, принаймні одним із джерел внутрішньої напруги.

У четвертому розділі дисертант аналізує ключові умови та обставини, за яких відбувається формування ідентичності та які визначають особливості

простору, в межах якого проявляється самоідентичність. В цьому ракурсі дисертант пропонує певне оригінальне трактування суті культури, низки регулятивних механізмів, а також науки і техніки та виховного процесу. Згадана оригінальність, на нашу думку, дає поштовх до переосмислення окремих бачень щодо природи, а надто щодо особливостей упорядкування та функціонування культурного простору та соціального буття людини.

Осмисленню екзистенціальних умов та обставин розгортання ідентичності та самоідентичності в соціокультурному просторі присвячений п'ятий розділ. Слід відмітити, що трактування дисертантом суті свободи, любові, страху, нудьги самотності, а також творчості та наміру є дещо своєрідним як на класичне філософування. Тут відчувається певний вплив суб'єктивної думки низки авторів, котрі працюють в ключі філософського мистецтва, на контекст міркувань дисертанта. Тож окремі твердження дисертанта викликають бажання вступити в діалог для пошуку спільної істини.

У шостому розділі дисертант розмірковує над кореляцією різних форм активності людини з проявами її буття, а також осмислює місце і роль феномену долі в бутті людини. Зокрема, цікавим, на нашу думку, є підхід, за якого доля розуміється як «дещо, що конкретизує ситуацію невід'ємної частини цілісного з огляду на персоналізацію цієї частини, і створення стійкого враження про її відокремлене існування» (с. 347) і разом з тим як «посередник поміж цілісною людиною і її буденними та граничними виявами» (с. 306). Таким чином автор намагається віднайти дійне місце людини у Всесвіті і водночас виявити її можливості щодо набуття цього місця або повернення до «самої себе», тобто набуття стану цілісності та внутрішньої згоди.

Варто також зауважити, що наукове дослідження в цілому вирізняється явною спробою дисертанта внести дух новаторства в сферу філософських розвідок в царині як людської природи та екзистенції, так і в царині соціокультурного буття людини. Очевидним також є намагання автора

подивитися на, здавалося б, звичні явища повсякденного існування під нетрадиційним кутом зору, піддаючи сумніву слухність окремих постулатів та переконань, притаманних громадській думці. Разом з тим, вдала спроба аналізу проблеми ідентичності та самоідентичності людини в ракурсі її соціокультурного буття викликає схвалення та живий інтерес.

Проте мають місце окремі погрішності, на які, на нашу думку, варто було б звернути увагу в подальшій дослідницькій роботі в контексті обраного наукового напрямку. Зокрема, йдеться про побіжне згадування окремих філософських шкіл та напрямів, котрі так чи інакше розглядають проблематику ідентичності. Разом з тим, хотілося б порадити дисертанту більше звернути увагу на прояснення саме культурних та соціальних умов та обставин формування ідентичності, особливо в світлі постнекласичної філософської думки. Не зайвим буде також попрацювати дисертанту над проясненням окремих сутнісних ознак та проявів ідентичності. Приміром, було б добре, аби дисертант ширше висвітлив питання особистості та самості.

Зрештою висловлені зауваження зовсім не псують загального позитивного враження, отриманого від знайомства з науковим доробком Калуги В.Ф. Тому вважаю, що дисертація «Ідентичність та самоідентичність як соціокультурні феномени суспільного буття людини: гендерні та екзистенціальні виміри» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 до докторських дисертацій, а її автор Калуга В.Ф. заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри суспільних наук,
Національна музична академія України
ім. П. Чайковського

Андрущенко Т.І.